

Suloisen etelän suojatit pohjoisen kuolemanmaisemassa. Pohjoisen ja etelän vastakohtaisuus venäläisessä kirjalli- suudessa romantiikasta sosialistiseen realismiin

Romantiikan aika toi venäläiseen kirjallisuuteen esitystavan, jossa pohjoisen luonto kuvattiin vastakohtana idylliselle, sivistyneelle etelälle. Vaikka Venäjä jo 1700-luvulta lähtien esittäytyi eurooppalaisena sivistyneenä pohjoisena suurvaltana, oli kirjallisuudessa ajatus etelän paremmuudesta ja sen inhimillisemmästä luonteesta vahva aina sosialistisen realismin ajan loppuun asti. Seuraavassa kuvaan tätä jatkuvuutta sekä sen vaihteluita kaunokirjallisilla esimerkeillä puolentoista vuosisadan ajalta.¹ Venäjän sijoitumista idän ja lännen välille käsittelem artikkelissani vain ohimennen. Aihe on kuitenkin kiinnostanut jatkuvasti niin venäläisiä kuin läntisen Euroopan tutkijoita (ks. Bassin 1991a).

Eurooppalaista etelää, kreikkalaisen ja roomalaisen antiikin kulttuurin keskuspaikkaa, on pidetty eurooppalaisen kulttuuriperinteen ruumiillistumana. Antiikin ajan ylemmyys kaikilla taiteenaloilla oli itsestäänselvää myös 1800-luvun Venäjän kulttuuriselle älymystölle. Katariina Suuren vallan aikana (1762–1796) Venäjän alue oli laajentunut Mustanmeren pohjoisrannalle ja Krimin niemimaalle saakka. Kun 1800-luvun alussa alettiin valloittaa Kaukasus-vuoristoa, venäläiseen etelään liittyi sille vieraita orientaalisia eteläisiä alueita. Ihanteeseen, jonka keskipiste oli antiikkisen perinteen idyllinen, utooppinen etelä, liittyy siis venäläisessä romanttisessa aikakaudessa innostus eksoottisesta orientaalisesta etelästä.² Toisin kuin uhkaava ja vieras Kaukasia, Venäjän Mustanmeren rannikko, Ukraina ja Krimin niemimaa on aina nykypäiviin asti nähty inhimillisyyden ja elämänilon paikoina. Nämä alueet ovat osa läheistä ja kotoista etelää vastakohtana Keski-Venäjälle ja erityisesti pohjoisille suurkaupungeille Moskovalle ja Pietarille (van Baak 1988, 23).

Pohjoinen on sen sijaan tarkoittanut ainakin 1700-luvulta lähtien Venäjän kulttuurisessa suuntautumisessa eurooppalaista, sivistynyttä etevämyyttä. Tätä näkökulmaa tuki Venäjän valtakunnan kilpailu Ruotsin suurvallan kanssa. 1800-luvun toisella puoliskolla romanttinen ihastus pohjoisiin, skandinaavisiin kuviin ja kertomuksiin kaikkialla Euroopassa vahvisti kyseistä ideaalia edelleen. (Ks. Boele 1996, 17.)

Artikkelissani tutkin, miten tämä oppositio pohjoisen ja etelän välillä on romantiikan ajasta lähtien löytänyt tiensä kaunokirjallisiin kuviin, joita kirjailijat ovat luoneet Venäjän valtakunnan pohjoisista alueista. Analyysini keskittyy tilan kuvausten analysoi-

miseen, kyseisten kuvausten funktioihin yksittäisten teosten rakenteessa sekä pohjoisen ja etelän piirteiden stereotyyppisiin ominaisuuksiin.

Keskityn venäläisiin kirjailijoihin, jotka ovat kotoisin Venäjän kulttuurisesta keskustasta ja jotka kirjoittavat maan pohjoisista reuna-alueista. Olen tehnyt rajauksen tietoisesti, ei vain artikkelin laajuutta silmällä pitäen. Nimenomaan kulttuurisilta keskusalueilta tulevien venäläisten kirjailijoiden teoksissa voi parhaiten nähdä pohjoisen ja etelän vastakkainasettelun jatkuvuuden ja muutokset. Periferiassa venäjäksi kirjoittavien kirjailijoiden teokset voisivat ainakin osin avata toisenlaisia näkökulmia kulttuurisen sijainnin tarkasteluun.³ Näiden teosten samanarvoinen analyysi ei tämän artikkelin yhteydessä ole kuitenkaan mahdollista.

Pohjoinen ja etelä, kulttuurinen keskusta ja periferiat

Lähestyn aiheitani tarkastelemalla venäläisen kulttuurisen keskustan ja vastaavasti pohjoisen ja eteläisen periferian sijaintia sellaisena kuin ne esitetään kulttuurisemiotiikan semioottisessa tilamallissa. Tässä venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin tutkijan Juri Lotmanin hahmottelemassa tulkintamallissa kulttuurisesti suhteellisen rajattu alue, semiosfääri, koostuu erilaisista osa-alueista, ydinalueesta ja sitä ympäröivistä perifeerisistä alueista. Yksi semiosfääri rajautuu vierekkäisiin, samalla tavoin järjestyneisiin semiosfääreihin. Kulttuurisen ydinalueen tehtävänä on Lotmanin mukaan ensinnäkin sen itsensä kuvailu ja toiseksi perifeeristen alueiden sijainnin ja sisällön määrittely. Tämä metakielinen määritelmä vakiinnuttaa kulttuurisia uskomuksia ja jarruttaa niiden mahdollisia muutoksia. (Lotman 1992, 13, 16–17.)

Tilojen määritelmät ja kulttuurinen merkitys ovat olennainen osa semiosfäärin historiallista muistia (Lotman 1992, 23). Lotmanin (1992, 19) mukaan kulttuuristen merkitysten muuttuessa on semiosfäärissä käynnissä tasavertainen dialogi kulttuurin eri osa-alueiden välillä. Euroopan puoleisen Venäjän ja valtion koillisen periferian eli Siperian suhteita koskien on huomautettu, ettei tämä kommunikaation malli kuvaile valtasuhteiden ongelmaa riittävän hyvin (Frank 1999, 115). Kulttuurikontaktien käsittelyn yhteydessä voi semiosfäärin tulkintamallia laajentaa hybridisyys-käsitteellä. Homi K. Bhabha soveltaa käsitettä määritellesään kulttuurisesti sekoittuneita alueita entisissä eurooppalaisissa siirtomaissa. Oletusta hybridisoitumisesta eli sekoittumisesta ja vuorovaikutuksesta hyödynnetään tässä artikkelissa. (Bhabha 1994, 158–160; Frank 1999, 115–116.)

Ensimmäiset venäläiset kirjailijat, jotka kirjoittivat Venäjän valtion perifeerisistä pohjoisista alueista, olivat kaikki kotoisin Venäjän kulttuuripiirin keskustasta, Venäjän Euroopan puoleiselta alueelta. Heidä seuraavien aikakausien aikana tämä tilanne vähitellen muuttui. Jo 1800-luvun toisella puoliskolla siperialaisen paikallisen älymystön taiteilijat (ven. *sibirjak*, 'siperialainen') kuvailivat siperialaisia kotialueitaan. Heidän

teoksissaan näkyy usein Siperian idealisointia vastakohtana läntiselle eurooppalaiselle Venäjälle. Näissä teoksissa Siperian pohjoinen sijainti jää taka-alalle. (Frank 2001, 40–41.)

Kuten seuraavassa käy ilmi, ovat romantiikan aikakauden teokset aiheiltaan ja rakenteeltaan monien myöhempien ja samoihin maantieteellisiin tapahtumapaikkoihin sijoituvien teosten esikuvia. Myöhempien ajanjaksojen lukemattomista teoksista voin tässä yhteydessä esitellä vain muutaman havainnollistavan esimerkin. Valintani osui ensisijaisesti teoksiin, joissa pohjoiset alueet asetetaan eksplisiittisesti vastakkain eteläisiksi kuvattujen Venäjän alueiden kanssa.

Venäjän valtakunnan eurooppalainen Pohjola

Suomen alue, joka oli Venäjän kanssa kilpailevan pohjoisen suurvallan Ruotsin itäinen osa, liitettiin vuonna 1809 suuriruhtinaskuntana Venäjään. Samalla vahvistui Venäjän käsitys itsestään pohjoisena kulttuurisena suurvaltiona. Valtakunnan uusista alueista tuli matkakertomuksien, lyyristen maaseutukuvausten sekä kertomusten kohde. Romanttisena vertailukuvana 1800-luvun alun kirjailijoille toimi 1760-luvulla julkaistujen Ossianin laulujen villi ja karu maisema, maantieteellisesti summittaisesti määritelty paikka, jossa Ossianin laulujen mukaan olivat tapahtuneet sankarilliset pohjoiskelttiläiset ja skandinaaviset saagit (ks. Toibin 1963, 125; Iezuitova 1965, 62–63).

Teoksessaan ”Otteita venäläisen upseerin kirjeistä Suomesta” venäläinen upseeri ja kirjailija Konstantin Batjuškov⁴ (1787–1855) kertoi näkevänsä Suomessa ”menneiden vuosisatojen raakalaismaisuuuden, jalomielisyyden ja kunnian” sekä ”Odinin, Arthurin ja Haraldin veneet”⁵ (Batjuškov [1809] 1989, 95). Synkkä ja sivistymätön nykyisyys yhdistyvät näin romanttiseen, ylevään ja sankarilliseen menneisyyteen. Suomi yhdistetään sadunomaiseen skandinaaviseen Pohjolaan (ks. Toibin 1963, 125).

Batjuškovin jälkeen Jevgeni Baratynski (1800–1844) aavistaa ”suomalaisilla rannoilla autioiden kiviluotojen välissä”⁶ (Baratynski [1820] 2000b, 81) pohjoisten kansanrunojen suuren menneisyyden, ”Odinin lasten isänmaan”⁷ (Baratynski [1820] 2000a, 67). Baratynski vietti viisi vuotta sotilaspalveluksestaan Suomessa. Suomalaisen maiseman hän yhdistää omaan kohtaloonsa, elegiseen kaipauksen tunnelmaan, koti-ikävään ja romanttiseen karkotetun sankarin kuvaan. Baratynskia kutsutaan Venäjän ”Suomenrunoilijaksi” (Kiparsky 1945, 45). Herkästi ja romanttisen tunnelmallisesti hän luo Suomi-teoksissaan kuvan, jossa Suomi on yksinäisen, karun luonnon ja idealisoidun maalaisen yksinkertaisuuden koti. ”Villiin seutuun”⁸ Baratynski ([1825] 2000c, 176) asettaa runoelman ”Eda” (tästä eteenpäin E) naispuolisen sankarin. Suomalainen neito Eda kuolee Suomen talven kylmyyteen onnettoman ja yksinäisenä, venäläisen husaarin viettelemänä. Hänen yksinäinen hautansa jää harmaiden graniittikallioiden väliin (E, 178–179), kun husaari on ”laukannut / kaukaisuuteen”⁹ (E, 113). Baratynski esit-

tää kaikissa Suomi-runoissaan kaipauksen kotoiseen etelään vastakohtana karkealle Pohjolalle. Hän kuvaa vieraan, vallatun Pohjolan, joka on nyt ”ikuisesti [venäläisen] vallan alla”¹⁰ (E, 180).

Noin viisi vuotta sen jälkeen, kun Baratynski oli suorittanut asepalveluksensa Suomessa, hänen aikalaisensa Fjodor Glinka (1786–1880) siirrettiin vuonna 1826 dekabristikapinan epäonnistumisen yhteydessä kolmeksi vuodeksi Petroskoihin, Venäjän Karjalaan. Glinka on Venäjän Karjalan kuuluisin venäjänkielinen kuvaaja (Kiparsky 1945, 52). Hän kuvaili Karjalaa pohjoisena ja villinä, koskemattoman sivistymättömänä paikkana, jossa on olosuhteiden pakosta oltava. Sen selkeänä vastakohtana on lyyrisen minän kaipaama eteläisempi venäläinen koti. Petroskoissa ollessaan Glinka kirjoitti muun muassa runon ”Pohjoinen kesäilta”, jossa hän kuvailee auringonlaskua pohjoisessa villissä maisemassa. Hän päättää runon ilmaisuvoimaisesti: ”Suloisen etelän suojatti / katsoo välinpitämättömästi, hajamielisesti kaukaisuuteen / Ja täynnä surua, aivan kuin sairaana / Ei puhu tästä kenenkään kanssa.”¹¹ (Glinka [1830] 1957a, 273.)

Runon ”Karjala tai Marfa Ioannovna Romanovan vankeus” (Glinka [1830] 1957c, 343–404; tästä eteenpäin K) alussa Glinka kuvaa perusteellisesti Karjalaan sijoittavaa tapahtumapaikkaa. Yli 73 runosäkeen mittaisessa kieltojen sarjassa hän kuvaa ”Pohjolan vaikenuvia peltoja”¹² (K, 345), joissa ei näy sivistyksen merkkejä eikä pehmeämmän venäläisen etelän täyteyttä. Glinka esittää tuona aikana laatimissaan karjalaisteemaisissa runomuotoisissa tarinoissa ”Karjala” ja ”Karjalan metsien neito” (Glinka [osittain 1832, kokonaan 1939] 1957b; tästä eteenpäin KN) runojen sankarit vasten tahtoaan Karjalaan päätyneinä tai sinne paenneina. Molemmat päähenkilöt saavat kertomuksen lopuksi palata ikävöimäänsä eteläiseen kotimaahan: Karkotettu tsarinäiti Marfa Ioannovna palaa Äänisjärven keljastaan Moskovaan tsarin hoviin. Runon ”Karjalan metsien neito” miespäähenkilö, venäläinen aatelinen, joka oli piiloutunut tavoittamattomiin Karjalan perukoille, armahdetaan sotasankarina, ja hän palaa yhdessä karjalaisvenäläisen morsiamensa kanssa maatilalleen Venäjän etelään (KN, 296–342). Molemmissa kertomuksissa kuvauksen kohteena on eteläinen kotiseutu, ”lämpimien iltojen, / [--] lämpimien pitkien kesäöiden, / [--] koti-Venäjän kauniiden kylien [--]”¹³ seutu (KN, 319) vastakohtana autiolle, kylmälle Pohjolalle. Tässä esitetty kuvaus Karjalasta vastaa Pohjolaan perinteisesti yhdistettyä romanttista kuvaa (ks. Boele 1996, 40), kuin uhkaava locus terribilis vastakohtana perinteisen paimenrunon idylliselle locus amoenus-paikalle (Garber 1974, 230, 242).

Glinka kuvailee karjalaista erämaata kuvaamalla venäläisiä perinteitä ja venäläisiä käytäntöjä. Itämerensuomalainen kansa ja perinne esitetään Glinkan runossa eksootisina ja muinaisina (K, 325; ks. myös Kiparsky 1945, 53). Karjalaisilta alueilta Äänisjärveltä kotoisin olevat venäläiset ovat ”puolikarjalaisia”¹⁴ (KN, 306), ”elintavoiltaan karjalaisia, sielultaan venäläisiä”¹⁵ (K, 349). Pohjola kuvataan luonnollisena osana venä-

läistä aluetta myyttisestä esihistoriallisesta ajasta lähtien. Valtakunnan kulttuurisen raja-alueen suuren historian kuvaus korostaa suuren menneisyyden ja nykypäivän rapping vastakohtaisuutta. Pohjoinen menneisyys nähdään symbolisena kulttuurisena esikuvana omasta venäläis-pohjoisesta sankarillisesta nykyajasta. Näin ollen Venäjän kulttuurisesta keskustasta tullut päähenkilö saa perustan moraaliselle etevämmyydelleen.

Niin Baratynskin ”hento neitoni”¹⁶ (E, 177), suomalainen romanttinen sankaritar Eda kuin myös Glinkan Karjalan neito säilyttävät romanttisessa runossa omat äänensä, ja heidän tunteensa ja unelmansa kuvataan. ”Luonnon tyttärinä” he ovat miehisen sankarin alaisia kumppaneita. Koska tarinan mukaan he ovat kunniakansan, pohjoisen viikinkisuvun tai karjalaisen sankarisuvun jälkeläisiä, he ovat kuitenkin arvostettuja vaimoja. (Toibin 1963, 117, ks. Ellingson 2001, 204.)

Pohjoinen Siperia

Romantiikan aikana Venäjän asema pohjoisena suurvaltana vahvistui edelleen ja tuli 1800-luvulla osaksi valtion kansallista itseymmärrystä (Boele 1996, 31). Myös Siperian alueen valtaaminen nähtiin tässä yhteydessä pohjoiselle imperiumille luontaisena laajentumisena (Bassin 1991a, 11; Slezkine 1994, 75). Tästä näkökulmasta valloitetuja maita ei kuvattu alueina, jotka sijaitsivat Aasiassa, Eurooppaa idempänä, vaan korostettiin niiden karua ilmastoa ja pohjoista luonnetta. Siperian liittäminen pohjoiseurooppalaiseen Venäjän suurvalttaan tuli näin hyväksytyksi.

Siperia on sen ensimmäisistä kuvauksista lähtien ollut myös koettelemuksien ja kärsimyksien paikka. Rikollisten rangaistusvankien ja poliittiseen epäsuosioon joutuneiden ihmisten karkotuspaikkana Siperia oli Venäjän valtakunnassa 1500-luvulta lähtien hirvittävä ja kulttuurille vieras pakko-oleskelupaikka. Tästä tosiseikasta tuli kaunokirjallisisille teoksille olennainen aihe. Perinne alkaa jo pappi Avvakumin, vanhauskoisen lahkon perustajan, elämäntarinasta. Hänet karkotettiin uskonnollisista syistä 1600-luvulla Siperiaan, ja lopulta hän kuolikin siellä polttoroviolla (Holl 1993, 33). Venäläisen romantiikan kirjailijat hyödynsivät tätä tematiikkaa ja lisäsivät siihen romanttisen villin, epäinhimillisen tilan tuntomerkkejä (Kurdina 1984, 19–20, 25).

Kirjallisissa teoksissa 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla, jolloin keskiössä olivat ensimmäiset venäläiset valloittajat, 1500- ja 1700-lukujen kasakat, Siperia on päähenkilön näkökulmasta Venäjälle vastakohtainen, ”vieras maa”¹⁷ (Homjakov¹⁸ [1828] 1969, 171). Aleksei Homjakovin draamassa *Jermak* kasakoiden johtaja kokee valloitusretken Siperiaan karkotuksena hänen nuoruudenrakkautensa idyllisestä venäläisestä kotimaasta. Etenkin Kondrati Rylejevin (1795–1826) Siperia-kuvasta tuli esikuva myöhemmille kirjailijoille (Kurdina 1984, 25). Rylejev kuvailee runoelmissa ”Jermakin kuolema” (1822) ja ”Voinarovski” (1825) kuuluisia Siperiaan matkustaneita tai sinne karkotettuja hahmoja. Rylejev teloitettiin vuonna 1826 aatelisen dekabrististikapinan

päällikkönä. Monet muut kapinalliset karkotettiin Siperiaan. Rylejevin teosta luettiin symbolisena ennustuksena, jossa kuvailtiin todellisia 1900-luvulla poliittisista syistä pohjoiseen karkotettujen henkilöiden kohtaloita. Romanttisiin karuihin pohjoisiin maisemiin Rylejev lisäsi maantieteellisiä yksityiskohtia. Tällä tavoin hän loi romanttisten sankareiden kohtaloille uskottavat tapahtumapaikat. Teosten sankarit todistavat kuntoisuuttaan villissä, epäinhimillisessä, siperialaisessa maisemassa (Kurdina 1984, 24, 27). Vieraan Siperian vastakohta on romantikoille ”ihana maa”¹⁹ (Rylejev [1825] 1971, 218), paratiisimainen, kaukainen venäläinen ja ukrainalainen kotimaa. Rylejevin ja Glinkan maisemakuvauksien välillä voi havaita monia rakenteellisia ja sisällöllisiä rinnakkaisuuksia. Tässä voi nähdä Rylejevin teoksen merkityksen Glinkan teokselle. Samalla siitä paljastuu yhteinen romanttinen kiintopiste, pohjois-ossiaaninen villi maisema (Bazanov 1955, 59–62).

Siperia nähtiin näin 1800-luvun kuluessa yhä enemmän luonnollisena osana Venäjän valtakuntaa. Tämä tarjosi perustan utopistiselle vastamallille nuoresta yhteiselosta vastakohtana eurooppalaisen lännen varustautumiselle (Bassin 1991b, 784–792). Yksinkertaista venäläistä kansaa idealisoitiin luonnollisena voimana, joka löysi 1800-luvun kuluessa kohteensa myös Siperian venäläisestä väestöstä (Slezkine 1994, 77). Siperiassa nähtiin fantastis-utooppisia voimavaroja, joiden avulla alue kuvattiin koskemattomana, tunnistamattomana uutena maailmana. Kirjallisten teosten Siperiassa 1800-luvun toisella puoliskolla ja 1900-luvun alussa sankarit ovat kauppatukustajia, karkotettuja sekä ensimmäisten venäläisten asukkaiden jälkeläisiä. Siperia oli karkotetun Fjodor Dostojevskin (1821–1881) ”kuollut talo” teoksessa *Muistelmia kuolleesta talosta* (Dostojevski [1862] 1972, tästä eteenpäin MKT). Tosin kehyskertomus Siperian rangaistusleirin kuvauksesta on myönteisempi. Siinä kuvattu Siperia on lähes paratiisimaista maaseutua, jonne viisaat ihmiset jäävät asumaan: ”ne [--], jotka onnistuvat ratkaisemaan elämän arvoituksen, lähes aina jäävät Siperiaan ja nautinnolla kotiutuvat siihen”²⁰ (MKT, 5). Rehevä, koskematon, ”siunatun maan”²¹ (MKT, 6) luonto muodostaa vastakohtan inhimilliselle pelolle ja henkiselle vieraantumiselle, joka on tyypillistä venäläisille rangaistusleireille. Siperialaisen toivottoman rangaistusalueen ympäristönä tämä sivilisaation ja luonnon idealisointi vaikuttaa lähes uskomattoman liioitellulta. (Ks. Frank 2001, 38.)

Lyyris-realistista, yhteiskuntakriittistä tyyliä edustava Nikolai Nekrasov (1821–1878) kuvaa teoksissaan karkotettujen aatelisten dekabristien kohtaloita. Runoelmassa ”Vaari” (Nekrasov [1870] 1982a; tästä eteenpäin V) pakkotyöhön Siperiaan tuomittu aatelinen palaa poikansa perheen luo Volgan rannalle. Kun vaari kertoo pojanpojalleen siperialaisesta karkotuspaikastaan, hän nimittää sitä topologisen perinteen mukaan ”hedelmättömäksi, tyhjäksi, autioksi, / täysin puolikuolleeksi aroksi.”²² (V, 121). Hän kertoo kuitenkin myös ihanteellisesta vauraasta siperialaisesta kylästä, joka toimii kurjistuneiden Keski-Venäjän maaorjien kohtaloiden vastakohtana. Silti se sijaitsee ”hirit-

tävässä erämaassa, Baikal-järven takana”²³ (V, 116). Venäjän kulttuurinen keskus toimii Nekrasovilla sekä eteläisten että pohjoisten alueiden vastakohtana: etelä on muistojen ja unelmien maa, pohjoinen sen sijaan koettelemusten karu nykyisyys. Keskus on pilaantunut paikka, jossa ”ihmiset mätänevät elävältä”²⁴ (Nekrasov [1871] 1982b, 142–143; ks. Murav 100–102). Pohjoisisista stereotyypeistä huolimatta Nekrasov paikallistaa Siperian selkeästi Venäjän keskuksesta itään (V, 129).

Ero kulttuuriltaan täyteläisen, ilmastollisesti leudomman venäläisen äitimaan ja epätaloudellisen ja sivistymättömän Siperian välillä pysyy 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa kaunokirjallisuudessa huomattavana: ”Tämä täällä ei ole Venäjä! Vuoria, aroja, erämaata ja korpea ... Mitä kauhein paikka.”²⁵ (Korolenko²⁶ [1892] 1971a, 270; tästä eteenpäin A-D). Näin painottaa siperialainen kauppatukustaja Vladimir Korolenkon kertomuksessa ”At-Davan”. Koti-ikävää potevalle kertojalle talvikylmästä kohtettu ”kurja maisema”²⁷ (A-D, 271) on kuollut seutu, verrattavissa hautausmaahan. ”[P]ostiaseman puolijakuuttisten asukkaiden”²⁸ (A-D, 276) kieli on sekoitus venäläistä kielenkäyttöä ja paikallisten kieltä: ”ajurit huusivat toisilleen jakuutiksi ja kiroilivat puhtaalla venäläisellä puheenparrella osoittaen näin venäläisen syntyperänsä”²⁹ (A-D, 274). Postiaseman rakennus ”koostuu puoliksi jurtasta ja vain puoliksi venäläisestä kämpästä”³⁰ (A-D, 279). Siperialaisen tapahtumapaikan kieli ja tila viittaavat näin venäläisen syrjäseudun ”hybridisointiin” – villiin ja karuun Siperiaan sekä sivistyneeseen Venäjään. Kertomuksen traagis-romanttinen sankari on Itämeren Kronštadtista karkotettu porvarinpoika, joka nyt toimii postikirjurina pienellä siperialaisella postiasemalla. Venäjä tässä ei ole leuto, eteläinen Venäjä, vaan se esiintyy semiosfäärin kulttuurisena, läntisenä keskuksena. ”[K]aukaisesta koillisesta”³¹ (A-D, 281) kertoja näkee sisimpien silmiensä edessä Kronštadtin sataman ”ja siellä, kauempana, höyrylaivojen savun, [-]. Laiva oli lähdössä siniseen läntiseen kaukaisuuteen... Eurooppaan!”³² (A-D, 288.)

Korolenkon toisessa kertomuksessa ”Marusjan uskartano” ([1899] 1971b; tästä eteenpäin MZ) pieni maatila keskellä siperialaista metsää toimii vastakohtana Siperian luonnolle ja sekakylille, joissa uudisasukkaat, karkotetut, kasakat ja siperialaiset alkuasukkaat asuvat rinnakkain. Kuvailtu maatila kuuluu ukrainalaiselle Marusjalle ja hänen seuralaiselleen Stepanille. Kun kertoja kuvailee paikkaa ensimmäistä kertaa, hän puhuu menestyksestä ja järjestyksestä, rehevästä luonnosta ja rikkaista sadoista keskellä siperialaista aarniometsää.

Maatilaa nimitetään ”idylliksi”³³ (MZ, 339, 343), joka on kaunokirjallisen perinteen mukaan jo antiikin ajasta välimerellinen, lauhkea, yksinkertaisen maalaiselämän ihanepaikka (Ruff 2015, 13–14). Siitä huolimatta Marusjan ”kulkuri-idylli”³⁴ (MZ, 339) pettää. Stepan, entinen rikollinen ja kulkuri, sortuu vallankumouksellisiin, levottomiin vietteihin, kiihottaa turkmeeneita jakuutteja vastaan ja lopussa karkaa Marusjalta tulakseen kullannetsijäksi. Henkilökohtaisen tilanteen muutos tulee esille myös maatilan

muutossa. Kun kertoja tulee seuraavan kerran vierailulle keskellä talvea, asuinpaikka ei ole enää ”aito vähävenäläinen [siis ukrainalainen, T.M.] mökki”³⁵ (MZ, 314) vaan sen vieressä oleva jakuuttilainen jurtta: ”[k]esällä en sitä edes huomannutkaan”³⁶ (MZ, 371). Kesyttämätön, villi pohjoinen luonto voittaa eteläisen, venäläisen sivilisaation. Vaikuttaa siltä, että kertojan tarinan alussa tuntemat pelot toteutuvat ”ja koko vähävenäläisen maatilän illuusio kaukaisessa pohjoisessa sulaa kuin sumukuva...”³⁷ (MZ, 314).

Vjatšeslav Šiškovin³⁸ kertomuksessa ”Taiga” (1916; tästä eteenpäin T) siperialainen kylä Kedrovka on keskeinen tapahtumapaikka: ”Siellä oli kaikki omalla tavallaan, taigan tavalla. Siellä oli oma totuutensa, ja omat synnit, ja ihmiset olivat siellä toisenlaisia kuin yleensä”³⁹ (Šiškov 1996, 23). Šiškovin symbolisesti latautuneessa maantieteessä jäätävät pakkaset ja armottomat pitkät talvikaudet tarkoittavat selkeästi pohjoista ilmastoa – Kedrovkan naapurikylän nimi on osuvasti Nazimovo, jonka voisi ehkä kääntää nimellä ”Talvehtila”. Šiškovin venäläis-siperialaisten kylien asukkaat ovat raakuudessaan alkoholismien ja eläimellisten himojen ajama yhteiskunnan osa. Ra’assa lynkkaus-oikeudenkäynnissä he tappavat kaksi harmitonta, epäilemättä Siperiaan karkotettua kiertolaista. Kaipaus kaukaiseen kotimaahan on jatkuvasti kulkureiden ajatuksissa. Toisen onnettoman vaellustoverin toistuva lause on: ”[m]utta meillä Venäjällä...”⁴⁰ (T, 42, myös 66). ”Venäjälle, oman suvun luo käyn, siellä haluan kuolla... Omaan maahan makaamaan...”⁴¹ (T, 109), selittää toinen kulkureista, jolle oma synnynpaikka on ”suorastaan paratiisi”⁴² (T, 36).

Kertomuksen yöllisessä tulipalossa tuhoutuu siperialais-venäläinen kylä, ”Sodom”⁴³ (T, 91). Hengissä selviävät vain poliittisista syistä karkotettu opettaja Donin alueelta, hänen rakastettunsa viaton ja uskollinen Anna sekä Annan vanhemmat. Senkin jälkeen, kun naispuolisen päähenkilön kotiseutu on tuhouttu, säilyy toivo muutosta kulttuuriltaan rikkaampaan, inhimillisempään alueeseen, karkotetun opettajan keskivenäläiseen kotiseutuun.

Sekä Korolenkon Marusja että Šiškovin Anna ovat molemmat venäläistä tai ukrainalaista perua. He ovat myönteisiä sankarittaria, molemmilla on piirteitä luonnonläheisyydestä, ”naisellisesta” villeydestä ja sekamuotoisesta, hybridistä sopeutumisesta siperialaiseen ympäristöön. Puoli vuosisataa Glinkan ”karjalaisen Pochontasin” jälkeen myös syrjäisestä Siperiasta voi löytää naispuolisia kaunokirjallisia sankarittaria. Venäläisten uudisasutusten avulla Siperia on tullut lähemmäksi venäläistä sivistystä.

Siperialaista alkuperäisväestöä esiintyy 1800-luvun ja 1900-luvun alun kaunokirjallisuudessa vain sivuosissa, jos ollenkaan. He ovat eksoottisen vieraita sivuhahmoja.

Pohjoinen Neuvostoliiton sosialistisen realismin kirjallisuudessa

1900-luvun puolivälissä Mihail Prišvin⁴⁴ toistaa romantiikan ajan esittämää kuvaa, jossa luonnehditaan karua, karjalaista pohjoista eteläisen luonnonrikkouden puuttumisen

kautta. Romaanin *Keisarin tie* (1959, alkuperäisteos *Osudareva doroga*, 1957; tästä eteenpäin KT) alussa kerrotaan:

Kylmä lähdepuro nuotiomme vierellä virtasi sille puolelle harjuja, missä kirsikkapuut kukkivat ja omenapuissa laulavat satakielet, ja jos laulut ja tarinat ovat uskottavia, niin ehkä jossain siellä ihmiset rakastavat hellästi toisiaan. [--] Jonkin matkan päässä se lähdepuro virtasi taas, mutta ei enää etelän suuntaan, vaan Valkealle merellemme, missä lienee vielä hellempääkin ihmisten rakkautta. Mutta ihanan tuoksuvista puustoista siellä lauletaan ainoastaan lauluissa, ei kukaan ole koskaan nähnyt kukkivaa kirsikkapuuta eikä kuullut satakieltä ja jokaisen elämä on alaikäisyydestä saakka ollut ankaraa taistelua karua luontoa vastaan. (KT, 31.)

Vaikka kertojalle venäläinen Karjala ei ole vierasta maata, kuten vielä Glinkan tapauksessa, vaan ”meidän”, ja vaikka hän ironisesti kyseenalaistaa lauhkeamman, lempeämmän etelän ihannekuvan, pohjoisen Karjalan pääominaisuuksia ovat kuitenkin eteläisen kasviston ja eläimistön poissaolo ja ”karu luonto”. Romaanissa kertoja häipyi useimmiten romaanin hahmojen taakse – he ovat venäläisiä Karjalan asukkaita, vankeja, jotka rakensivat 1930-luvulla kanavaa Itämereltä Vienanmeren rannikolle, sekä heidän esimiehiään. Kaikkitietävä kertoja kommentoi ja arvioi romaanin tapahtumia – väitetty ”karjalainen” identiteetti tulee ilmi ensisijaisesti hänen esittäessään kommentteja maan- ja asiantuntijana.

Karjalainen luonto on osa venäläistä maailmaa, ”aarnioisia metsiämme” (KT, 104). Karjalaisten periytyneitä elämäntapoja kuvataan pitkälti alueen muinaisen esihistorian seurauksina. Vanhauskoinen venäläinen väestö juo kahvia, mikä leimataan ”suomalaiseksi” tavaksi (KT, 44). Sen kerrotaan olleen tapana ”ikivanhoista ajoista, kenties [--] jo ennen Nikonin aikaa” (KT, 45). Kertojan näkökulmasta venäjänkieliset asukkaat Vienan Karjalassa eivät ole enää ”puolikarjalaisia” kuten Glinkan runoelmassa, vaan varauksettomasti venäläisiä. Sanaa ”venäläinen” käytetään useimmiten hyvien luonteenominaisuuksien synonyyminä. Silloin se tarkoittaa ”rehellistä”, ”rehtiä” ja ”hyvää” (KT, 59, 102, 111). Karjalaista metsää kutsutaan ”taigaksi” (Prišvin 1957, 254, käännöksessä kuitenkin ”erämetsä” KT, 230). Alun perin siperialainen maantieteellinen nimitys yhdistää Karjalaa siperialaisiin metsäalueisiin (ks. Brokgaus & Efron [toim.] [1890] 1993, 483).

Aikuinen sankari, Sutulov, ei ole kotoisin Karjalasta vaan Keski-Venäjältä. Toiselle sankarille, kalastajan pojalle Kajavalle hän on isällinen opettaja. Keskivenäläinen sankari on siis asetettu hierarkkisesti ja ideologisesti pienen karjalaisen sankarin yläpuolelle (ks. Clark 2000, 127–129). Toisin kuin Glinkan kertomukset Prišvinin romaani ei pääty sankarin paluuseen Pohjoisesta etelään. Karjalan metsämaisema on sitä vastoin paikka, jossa ”ihmiset olivat ryhtyneet valtaamaan parempaa tulevaisuuttaan Pohjolan luonnolta” (KT, 84). Pohjoiset alueet ovat siis paikka, josta tulee sivistyneempi Venäjän

keskuksen käskystä. Tästä seuraa myös Karjalan luonnon ”eteläistyminen”. Puutarhuri, joka istuttaa kasveja valmiiksi rakennetun kanavan reunoille, on valinnut tähän muun muassa ruiskaunokkeja: ”niitä ei kasvanut täällä, kukat oli tuotu Keski-Venäjältä” (KT, 298).

Neuvostoliittolaisissa Siperiaan sijoittuvissa teoksissa eivät vain venäläiset uudisasukkaat ja karkotetut ole päähahmoja, vaan niissä esiintyy myös siperialainen alkuasukas päähahmona. Hänen esikuvansa ja ”prototyypinsä” on Derzu Usala Vladimir Arsenjevin⁴⁵ ([1923] 1989) matkakertomuksista. Niissä Arsenjev loi siperialais-aasian alkuasukkaan esikuvan. Hän puhuu huonosti venäjää, on vahva ja luonnonläheinen apulainen venäläisille matkustajille, jotka tuovat sivilisaation Siperiaan. Tämän prototyypin kaltaisen hahmon voi myöhemmin löytää stereotyyppisenä neuvostoajan Siperia-aiheisesta kaunokirjallisuudesta (ks. Nichols 1993, 186, 206).

”Viimeinen udehe”, Sarl, on Aleksandr Fadejevin⁴⁶ romaanin nimisankari ja siperialaisen paimentolaiskansan udehien jäsen (Fadejev [1957] 1970). Romaani on juoneltaan ja siperialaisen apulaisen luonteenkuvaukseltaan selvästi Arsenjevin elämäkertakuvauksia jäljittelevä. Alkuasukas Sarlin kuva muokkautuu romaanin ideologisen sanoman mukaan yksinkertaisemmaksi, lapsellisen naiiviksi hahmoksi (ks. Nichols 1993, 200). Monissa muissa neuvostoajan ”siperialaisissa kehitysromaneissa” lapsellisilla sivistymättömillä alkuasukkailla on tärkeä sija (Slezkine 1994, 239–241). Esimerkkinä tästä toimikoon Tihon Semuškinin⁴⁷ romaanin *Tšukotka* ([1939, 1941] 1950). Romaanissa kerrotaan kokonaisen tšuktšilaisen opiskelijaryhmän elämäntarinoita. Tässäkin romaanissa on viisaita, vanhoja alkuasukkaita, jotka toimivat Venäjän sivilisaation ja luonnon ihmisten maailmankatsomuksien välittäjinä. Äskettäin Siperian erämaahan saapuneet venäläiset vallankumousmiehet panevat liikkeelle myönteisiä muutoksia ja yhteiskunnallisia parannuksia. Villeille siperialaisille he ovat esikuvia ja isähahmoja. Siperialaiset päähenkilöt ovat luonteeltaan ja sielultaan lapsia myös silloin, kun he ovat jo aikuisia, ja siksi vasta saapuneita sankareita heikompiä (ks. Nichols 1993, 203–206). Luonnonläheiset alkuasukkaat löytävät näissä teoksissa tarkoituksen elämälleen, venäläisen sivilisaation edustajista tulee heidän idolejaan ja esikuviaan.

Venäläisten vasta tulleiden sankarien avulla Pohjola ei muutu vain yhteiskunnallisesti. Myös pohjoista luontoa, ”joka vastusti ihmisiä kuin villi vihollinen, kuin varas”⁴⁸ (Fadejev 1970, 13) parannetaan ja kesytetään. Maata aletaan viljellä ja näin ollen luonto alkaa muistuttaa eteläistä, sivistynyttä ympäristöä: ”Tänä keväänä hän [Sarl] hankki korealaisilta siemenpapuja ja maissia ja ensimmäisen kerran kansansa historiassa sai naiset viljelemään maata. [–] Mikä tärkeintä – hän tiesi, että juuri nyt oli sopiva aika, jolloin sellainen muutos voisi onnistua.”⁴⁹ (Fadejev 1970, 198–199). Venäjä on edelleen kaipauksen ja myönteisen vertailun kohde elämälle ”äärimmäisessä pohjoisessa”⁵⁰ (Semuškin 1950, 98). Taas kasvistoa luonnehditaan tuttujen kasvien poissaolon kautta:

Vaikka täällä ei ole yhtään puuta, jossa on paisuneita kevätsilmuja, eikä ole omenankukkien eikä kirsikankukkien tuoksua, ei ole mitään sitä, mitä lauhkean yöhykkeen asukas on tottunut keväällä tapaamaan, – silti ei voi olla rakastamatta tsuktšilaista kevättä.⁵¹ (Semuškin 1950, 300.)

Viiden tsuktšilaisen lukiolaisen muuttaminen venäläiseen emämaahan on romaanin johdonmukainen loppu. Kun he saapuvat Moskovaan, keskeinen huomiota herättävä yksityiskohta on elävä korkea puu (Semuškin 1950, 332). Romaanin lopussa myös opettaja Tatjana ja rajavartija Gorin matkustavat opiskelijoiden kanssa takaisin kotiin, Venäjälle, tosin sillä ehdolla, että he kohta palaavat Tšukotkaan.

Pohjoisena paikkana Neuvostoliiton kaunokirjallisuudessa ei välttämättä toimi vain eksoottinen pohjoinen. Vastakohta kylmän, karun pohjoisen ja idyllisen etelän välillä voi toteutua myös muualla. Konstantin Paustovskin ([1943] 1958) sotatarinassa ”Lumi” perinteisestä venäläisestä eteläisestä kylpylä-alueesta, Krimin niemimaasta, tulee kaipauksen kohde: sodassa haavoittunut sotilas palaa keskellä talvea lumen peittämään pikkukaupunkiin Moskovan pohjoispuolella. Siellä hän saa tietää, että hänen isänsä oli kuollut juuri ennen hänen kotiinpaluutaan ja että hänen lapsuudenkodissaan asuvat nyt vieraat ihmiset. Uuden alun merkinä hän silti rakastuu evakuoituun nuoreen laulajattareen Moskovasta. Rakkautensa lähtökohtana hän kuvailee varhaisempaa tapaamista Krimin niemimaalla. Kauniista muistostaan hän kirjoittaa uudelle ystävälleen kirjeessä: ”Tästä lähtien minä rakastan Krimiä ja sitä polkua, jolla näin Teidät vain hetken [–]”⁵² (Paustovski 1958, 65).

Yhteenvetona

Venäjän kaunokirjallisuudessa vastakkainasettelu lauhkean, sivistyneen etelän ja karun, epäinhimillisen tai villiytyneen pohjoisen välillä romanttisen perinteen jatkona on tärkeä topos 1800-luvulta lähtien. Venäjän kulttuurisesta keskuksista kotoisin olevat kirjailijat kuvaavat Siperiaa, Karjalaa ja 1800-luvun alussa myös Suomea perinteisen pohjoisen luonnon ominaisuuksien avulla. Siten pohjoinen toimii lähes automaattisesti etelän, täsmällisemmin eteläisen venäläisen kulttuurialueen, vastakohtana. 1800-luvun toisella puoliskolla kasvavan kulttuuri- ja yhteiskuntakritiikin yhteydessä Venäjän semiosfäärin emotionaalinen keskipiste siirtyy pois kulttuurisesta keskustasta. Isojen metropolien Pietarin ja Moskovan vastakohtana toimivat venäläisiksi ymmärretyt etelä ja pohjoinen – molemmat ovat siistin, pilaantumattoman luonnollisuuden paikkoja. Molemmat periferiat voivat toimia utopistisina ja idyllisinä emotionaalisinä keskuksina sekä kulttuurisen ja yhteiskunnallisen ytimen vastakohtina. Pohjoisen talven helvetti voi silloin olla samalla elinvoiman ja luonnollisen rikkauden paikka. Eteläinen periferia on kuitenkin edelleen tärkeä symbolinen kaipauksen kohde ja näin ollen muodostuu vastakohdaksi karulle ja epäinhimilliselle pohjoiselle.

Pohjoisten sankarien tarinat sijoitetaan syrjäseutujen kolonisaatio- ja karkotushistoriaan. Sivistynyt, miedompi, eteläisempi vanha kotimaa jää usein sankarien haaveeksi ja salaiseksi päämääräksi. Kun venäläinen asutus etenee siperialaisilla alueilla, sankarin ympäristö ei ole enää ensisijaisesti romanttisesti villiä ja koskematonta maata, vaan samalla myös degeneroitua ja villiytyntä yhteisöä. Siperian asukkaat sekoittavat venäläisiä ja Siperian ensiasukkaiden kulttuurisia käytäntöjä ja asuintapoja. Venäläis-siperialaisesta sivilisaatiosta tulee pohjoisen luonnon ”puoliksi sivistynyttä” hybridiä osaa.

Kotoperäisiä sankareita esiintyy kaunokirjallisuudessa Siperian pohjoisessa vasta vajaa vuosisata myöhemmin kuin Venäjän eurooppalaisessa pohjoisessa. Romanttisen perinteen jatkumona 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa ja neuvostoliittolaisessa sosialistisen realismin kirjallisuudessa he ovat lapsia, nuorukaisia tai naiiveja alkuasukkaita ja usein naisia. Joka tapauksessa heidät on kuvattu Venäjän semiosfäärin keskustasta tulleita (miehisiä) sankareja selkeästi heikompina. Neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa edelleen sivistynyt ja villi maailma asettuvat vastakkain, nyt neuvostoliittolaisen edistyksen nimissä. Positiiviset muutokset saavat alkunsa taas venäläisistä, keskukselta tulleista sankareista. Elämänmuoto, johon pyritään, on Venäjän keskuksen elämäntapa. Parhaassa tapauksessa yhteiskunnallinen edistys käy rinnakkain ”luonnon edistyksen” kanssa: puutarhurien taidot ja siirtyminen peltoviljelyyn tarkoittavat sivistymättömän pohjoisen ”eteläistymistä”. Lauhkeampi, sivistyneempi, ”eteläisesti” muokattu tila jää kaipausten kohteeksi sekä kulttuurisen ja kirjallisen tilajärjestyksen keskeiseksi osaksi.

Viitteet

¹ Van Baak (1988) on tutkinut samaa ilmiötä. Artikkelissaan hän keskittyy Zamjatinin kertomuksissa esiintyvään kuvaan pohjoisesta.

² Greenleaf (1994, 108) huomauttaa, että alueet, jotka Länsi-Euroopan näkökulmasta näyttävät itäisiltä, ovatkin venäläisen kulttuurin alueelta katsoen etelässä.

³ Frank (2001, 34–35, 41) tunnistaa keskivenäläisillä kirjailijoilla tietyn ”metropolitaanisen” Siperia-kuvan, jossa tämä alue nähdään homogeenisenä ja yhtenäisenä. Tällaista yksinkertaistavaa lähestymistapaa ei esiinny siperialaisilla kirjailijoilla.

⁴ Batjuškov on tunnettu sentimentaaliseen tyyliin kuuluva teoksistaan.

⁵ «веки варварства, великодушия и славы», «корабл[и] Олена, Артура и Гаральда» (Batjuškov [1809] 1989, 95). Kaikkien viitteissä mainittujen tekstien käännökset ovat kirjoittajan, T.M.

⁶ «[и]а финских берегах между пустынных скал» (Baratynski [1820] 2000b, 81)

⁷ «отечество Одинных детей» (Baratynski [1820] 2000a, 67)

⁸ «дикий край» (E, 176)

⁹ «по далекому пути / он поскакал» (E, 113)

¹⁰ «[с]рок плена вечного» (E, 180)

¹¹ «Питомец ласкового юга / Без чувств, без мыслей вдаль глядит / И, полный грусти, как недуга, / О ней ни с кем не говорит.» (Glinka [1830] 1957a, 273.)

¹² «[б]езмолвны Севера поляны» (K, 345)

- ¹³ «наших теплых вечеров, / [...] нашей летней ночи долгой, / [...] красных сел в Руси родной» (KN, 319)
- ¹⁴ «полукарел[и]» (KN, 306)
- ¹⁵ «[ж]итем карел, душою русской» (K, 349)
- ¹⁶ «лева нежная моя» (E, 177)
- ¹⁷ «земля чужая» (Homjakov [1828] 1969, 171)
- ¹⁸ Aleksei Homjakov (1804–1860) on yksi tärkeimmistä slavofilien edustajista kirjallisuuden alalla. Slavofilit uskoivat Venäjän erityiseen itäslaavilaiseen identiteettiin.
- ¹⁹ «стране чудесной» (Rylejev [1825] 1971, 218)
- ²⁰ «[-] [У]меющие разрешать загадку жизни почти всегда остаются в Сибири и с наслаждением в ней укореняются.» (MKT, 5.)
- ²¹ «земля благословенная» (MKT, 6)
- ²² «глухо, безлюдно, пустынно, / степь полумертвая сплошь.» (V, 121.)
- ²³ «страшная глушь, за Байкалом» (V, 116)
- ²⁴ «люди заживо гниют» (Nekrasov [1871] 1982b, 142–143)
- ²⁵ «Это тебе не Расея! Гора, да падь да полынья, да пустыня... Самое гиблое место.» (A-D, 270.) Symbolisen välitmatkan Venäjään voi havaita myös väärässä murteellisessa Venäjä-sanan muodossa: ”Raseja” – ”Rossija”.
- ²⁶ Vladimir Korolenko (1853–1821) on tunnetuin kirjailija vallankumouksellisyhteiskuntakriittisten narodnikkien joukosta.
- ²⁷ «гиблая страна» (A-D, 271)
- ²⁸ «полуякутов-станочников» (A-D, 276)
- ²⁹ «ямщики кричали друг на друга по-якутский и ругались на чистом русском диалекте, доказывая этим свое российское происхождение...» (A-D, 274)
- ³⁰ «наполовину состояло из юрты и только наполовину из русского сруба» (A-D, 279)
- ³¹ «дальный северо-востоку» (A-D, 281)
- ³² «и дымок парохода там, далеко [-], уходящего в синюю западную даль... в Европу!» (A-D, 288)
- ³³ «идиллия» (MZ, 339, 343)
- ³⁴ «Бродяжья идиллия» (MZ, 339)
- ³⁵ «настоящая малорусская хатка» (MZ, 314)
- ³⁶ «Летом я не обратил на нее внимание.» (MZ, 371.)
- ³⁷ «и вся эта иллюзия малороссийского хуторка на дальнем севере расплывется, как дымное марево...» (MZ, 314)
- ³⁸ Vjatšeslav Šiškov (1873–1945) oli maantieteilijä ja kirjailija.
- ³⁹ «Все в ней было по-своему, по-таежному. И своя правда была – особая, и свои грехи – особые, и люди в ней были другие.» (Šiškov 1996, 23.)
- ⁴⁰ «[a] у нас в Расее...» (T, 42, myös 66)
- ⁴¹ «В России, к своим иду, помирать иду... В земельку свою лечь...» (T, 109.)
- ⁴² «прямо рай» (T, 36)
- ⁴³ «содом [sic]» (T, 91)
- ⁴⁴ Mihail Prišvin (1873–1954) alkoi kirjailijanuransa vuonna 1906 matkakertomuksella Karjalan Uikujärven seuduista.
- ⁴⁵ Vladimir Arsenjev (1872–1930) matkusti 1900-luvun alussa tutkijana useita kertoja Siperiaan ja kirjoitti matkoistaan seikkaperäisiä piirustuksia.

- ⁴⁶ Aleksandr Fadejev (1901–1956) oli pitkään kulttuuripoliittisesti vaikutusvaltaisessa asemassa. Useista hänen teoksistaan muodostui sosialistisen realismin esikuvia.
- ⁴⁷ Tihon Semuškin (1900–1970) oli useaan otteeseen Tšukotkan saarella opettajana, poliittisena edustajana ja kielentuntijana ja kirjoitti ideologisesti leimautuneita kirjoja.
- ⁴⁸ «как хищный враг, как вор, противостояла людям» (Fadejev 1970, 13)
- ⁴⁹ «Этой весной он добыл у корейцев семена бобов и кукурузы и, впервые в истории народа, понудил женщин возделывать землю. [-] А главное – он знал, что именно теперь наступило время, когда такой переход можно осуществить.» (Fadejev 1970, 198–199.)
- ⁵⁰ «на Крайнем Севере» (Semuškin 1950, 98)
- ⁵¹ «И хотя здесь не встретишь ни дерева с припухшими весенними почками, ни аромата яблонь и вишен, ни всего того, что привык встречать весной житель умеренной полосы, – все же нельзя не полюбить чукотской весны.» (Semuškin 1950, 300.)
- ⁵² «С тех пор я полюбил Крым и эту тропу, где я видел вас только мгновение [-].» (Paustovski 1958, 65).

Kirjallisuus

Primäärilähteet

- Arsenjev, Vladimir 1989 (1923). *Dersu Uzala*. Moskva: Pravda.
- Baratynski, Jevgeni 2000a (1820). Finlandija. *Polnoje sobranije stihotvoreni*. Sankt-Peterburg: Gumanitarneje agentstvo Akademitišeski projekt, 67–68.
- Baratynski, Jevgeni 2000b (1820). Gde ty, bespečnyi drug. *Polnoje sobranije stihotvoreni*. Sankt-Peterburg: Gumanitarneje agentstvo Akademitišeski projekt, 81–83.
- Baratynski, Jevgeni 2000c (1825). Eda [=E]. *Polnoje sobranije stihotvoreni*. Sankt-Peterburg: Gumanitarneje agentstvo Akademitišeski projekt, 165–180.
- Batjuškov, Konstantin 1989 (1809). Otryvok iz pisem russkogo ofitsera o Finlandii. *Sotšinenija. Tom vtoroi*. Moskva: Hudožestvennaja literatura, 93–99.
- Dostojevski, Fjodor 1972 (1860–1862). *Zapiski iz mjortvogo doma* [= MKT]. Leningrad: Nauka.
- Fadejev, Aleksandr 1970 (1957). Posledni iz udege. *Sobranije sotšineni*. Tom vtoroi. Moskva: Izdatelstvo Hudožestvennaja literatura.
- Glinka, Fjodor 1957a (1830). Letni severnyi vetšer. *Izbrannyje proizvedenija*. Biblioteka poeta. Bolšaja serija. Vtoroje izdanie. Leningrad: Sovetski pisatel, 273.
- Glinka, Fjodor 1957b (1832, 1939). Deva karelskih lesov. Povest v stihah [= KN]. *Izbrannyje proizvedenija*. Biblioteka poeta. Bolšaja serija. Vtoroje izdanie. Leningrad: Sovetski pisatel, 296–342.
- Glinka, Fjodor 1957c (1830). Karelija, ili zatotšenije Marfy Ionnavny Romanovoi. Opisatelnoje stihotvorenije [= K]. *Izbrannyje proizvedenija*. Biblioteka poeta. Bolšaja serija. Vtoroje izdanie. Leningrad: Sovetski pisatel, 343–404.
- Homjakov, Aleksei 1969 (1832). Jermak. *Stihotvorenija i dramy*. Biblioteka poeta. Bolšaja serija. Vtoroje izdanije. Leningrad: Sovetski pisatel, 151–277.

- Korolenko, Vladimir 1971a (1892). At-Davan. Iz sibirskoi žizni [=AD]. *Sobranije sotšineni v šesti tomah. Tom 1*. Biblioteka otetšestvennoi klassiki. Moskva: Izdatelstvo Pravda, 268–309.
- Korolenko, Vladimir 1971b (1899). Marusina zaimka. Otšerki iz žizni v daljokoi storone [=MZ]. *Sobranije sotšineni v šesti tomah. Tom 1*. Biblioteka otetšestvennoi klassiki. Moskva: Izdatelstvo Pravda, 310–375.
- Nekrasov, Nikolai 1982a (1870). Deduška [=V]. *Polnoje sobranije sotšineni i pisem v pjatnadsati tomah*. T. 4. Leningrad: Nauka, 110–122.
- Nekrasov, Nikolai 1982b (1871). Knjaginja Trubetskaja. Poema. *Polnoje sobranije sotšineni i pisem v pjatnadsati tomah*. T. 4. Leningrad: Nauka, 123–147.
- Paustovski, Konstantin 1958 (1943). Sneg. *Sobranije sotšineni. Tom pjatyj*. Rasskazy, skazki, literaturnyje portrety, zametki. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo hudožestvennoi literatury, 57–65.
- Prišvin, Mihail 1956 (1906). V strane nepugannyh ptits. *Sobranije sotšineni. Tom vtoroj*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo hudožestvennoi literatury, 5–163.
- Prišvin, Mihail 1957. Osudareva doroga. Roman-skazka. *Sobranije sotšineni. Tom šestoi*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo hudožestvennoi literatury, 83–319.
- Prišvin, Mihail 1959 (1957). *Keisarin tie* [=KT]. Suom. V. Levänen. Petroskoi: Karjalan ASNT:n Valtion kustannusliike.
- Rylejev, Konstantin 1971 (1825). Voinarovski. *Polnoje sobranije stihotvoreni*. Biblioteka poeta. Bolšaja serija. Vtoroje izdanije. Leningrad: Sovetski pisatel, 185–219.
- Semuškin, Tihon 1950. *Tšukotka*. Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoje izdatelstvo detskoj literatury.
- Šiškov, Vjačeslav 1996 (1916). Taiga. [=T]. *Sobranije sotšineni v vosmi tomah. Tom pervyj. Povesti i rasskazy*. Moskva: Terra, 23–177.

Sekundäärilähteet

- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Bassin, Mark 1991a. Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space. *Slavic Review* 50, 1, 1–17.
- Bassin, Mark 1991b. Inventing Siberia: Visions of the Russian East in the Early Nineteenth Century. *American Historical Review* 96, 3, 763–794.
- Bazanov, Vasili 1955. Karelskije poemy Fjodora Glinki. Vasili Bazanov, *Karelja v russkoj literature i folkloristike XIX veka. Otšerki*. Petrozavodsk: Gosudarstvennoje Izdatelstvo Karelo-finskoi SSR, 33–97.
- Boele, Otto 1996. *North in Russian Romantic Literature*. Amsterdam: Rodopi.
- Brokgaus, F. A. & I. A. Efron (toim.) 1993 (1890). *Entsiklopedičeski slovar. Tom 4 tai – termity*. Reprintnoje vosproizvedenije izdanija. Jaroslavl.

- Clark, Katerina 2000 (1981). *The Soviet Novel: History as Ritual*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Ellingson, Ter 2001. *The Myth of the Noble Savage*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Frank, Susi K. 1999. Reisen nach Sibirien. Zwischen Heterotopie und Topographie. *kea – Der teilnehmende Leser* 12/1999, 113–136.
- Frank, Susi K. 2001. Dostojevskij, Jadrincev und Čechov als ‘Geokulturologen’ Sibiriens. Susi K. Frank, Erika Greber, Schamma Schahadat & Igor Smirnov (Hg.), *Gedächtnis und Phantasma. Festschrift für Renate Lachmann*. München: Verlag Otto Sagner, 32–47.
- Frank, Susi K. 2002. Süden. Norbert P. Franz (Hg.), *Lexikon der russischen Kultur*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 434–435.
- Garber, Klaus 1974. *Der locus amoenus und der locus terribilis. Bild und Funktion der Natur in der deutschen Schäfer- und Landlebendichtung des 17. Jahrhunderts*. Köln: Böhlau.
- Greenleaf, Monika 1994. *Pushkin and Romantic Fashion. Fragment, Elegy, Orient, Irony*. Stanford/California: Stanford University Press.
- Holl, Bruce T. 1993. Avvakum and the Genesis of Siberian Literature. Galya Diment & Yuri Slezkine (eds.), *Between Heaven and Hell. The Myth of Siberia in Russian Culture*. New York: Saint Martin’s Press, 33–45.
- Iezuitova, P. 1965. Poezija ruskogo ossianizma. *Russkaja literatura* 1965, 3, 53–74.
- Kiparsky, Valentin 1945. *Suomi Venäjän kirjallisuudessa*. Suom. M. Larni. Helsinki: Suomen kirja.
- Kurdina, Natalija 1984. U istokov poetiki sibirskogo peizaža v russkom romantizme. Ljudmila Jakimova (red.), *Literatura Sibiri. Istorija i sovremennost*. Novosibirsk: Nauka, 19–41.
- Lauer, Reinhard 2000. *Geschichte der russischen Literatur*. München: Verlag C. H. Beck.
- Lotman, Juri 1992. O semiosfere. *Izbrannyje statji v trjoh tomah. Tom I. Statji po semiotike i tipologii kultury*. Tallinn: Aleksandra, 11–24.
- Murav, Harriet 1993. “V glubine sibirskich rud”: Siberia and the Myth of Exile. Galya Diment & Yuri Slezkine (eds.), *Between Heaven and Hell. The Myth of Siberia in Russian Culture*. New York: Saint Martin’s Press, 95–111.
- Nichols, Johanna 1993. Stereotyping Interethnic Communication: The Siberian Native in Soviet Literature. Galya Diment & Yuri Slezkine (eds.), *Between Heaven and Hell. The Myth of Siberia in Russian Culture*. New York: Saint Martin’s Press, 185–214.

- Ruff, Allan R. 2015. *Arcadian Visions. Pastoral Influences on Poetry, Painting and the Design of Landscape*. Oxford: Windgather Press.
- Slezkine, Yuri 1994. *Arctic Mirrors. Russia and the Small Peoples of the North*. Ithaca/ NY: Cornell University Press.
- Toibin, Iosif 1963. Poema Baratynskogo *Eda*. *Russkaja literatura* 2, 1963, 114–129.
- van Baak, Joost 1988. Visions of the North: Remarks on Russian Literary World-Pictures. André van Holk (ed.) *Dutch Contributions to the Tenth International Congress of Slavists, Sofia, September 14-22, 1988. Literature*. Amsterdam: Rodopi, 19–43.